

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องระหว่างความเป็นชุมชนกับอำนาจรัฐในการจัดการทรัพยากร จะเป็นตัวบ่งชี้ความพยายามที่จะเข้าถึงการปรับตัวของชุมชนปกากะญอ ที่ผู้ศึกษาจะพิจารณาแนวคิดและประเด็นสำคัญ ๆ จากงานศึกษา ดังนี้

2.1 การธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ปัจจัยในการดำรงชีวิตและการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ความบันเทิง และอาหารการกิน การที่บุคคล จะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้น จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อถ่ายทอดความคิดเห็น และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการจัดระเบียบทางสังคมเพื่อเป็นแนวทางกำกับพฤติกรรมของแต่ละบุคคล ตลอดจนเพื่อให้มนุษย์ที่เกิดขึ้นใหม่ หรือสมาชิกใหม่ได้รู้ระเบียบของสังคมด้วย (อาานนท์ อาภาภิรมย์ อ่างในศุภกิจ เทพบัณฑิต, 2539: 6)

การที่ชนแต่ละกลุ่มคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตน เพราะวัฒนธรรมเกิดขึ้น เพื่อสนองความต้องการนอกเหนือความต้องการทางกายภาพ (ศุภกิจ เทพบัณฑิต, 2539: 6) ฉะนั้น ถ้าคนแต่ละกลุ่มมีความรู้สึกที่ วัฒนธรรมของกลุ่มตนมีคุณค่าสูงกว่าโดยไม่มีกลุ่มใดมีพลังอำนาจเหนือกว่ากันอย่างชัดเจนแล้ว การผสมผสานทางวัฒนธรรมก็จะไม่เกิดขึ้น แต่ละกลุ่มก็มุ่งเน้นถึงคุณค่าสูงสุดของวัฒนธรรม (สนิท สมัครการ อ่างในศุภกิจ เทพบัณฑิต, 2539: 6)

ขจัตถัย บุรุษพัฒน์ (2518: 102) ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า ชาวเขามีวัฒนธรรมที่ต่างจาก วัฒนธรรมไทยและอยู่อย่างโดดเดี่ยว จึงเป็นเหตุให้ชาวเขามีความรู้สึกถึงความแตกต่างทางสภาพ สังคมมีความรู้สึกเปรียบเทียบและเกิดความไม่แน่ใจว่าจะเป็นพลเมืองของชาวใด ชาวเขาเหล่านี้ ไร้การศึกษา โรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน ยากจน ชาวเขาถือว่าตนเองไม่มีสัญชาติ ทั้ง ๆ ที่เกิดและ พำนักอยู่ในประเทศไทย ไม่มีความรู้สึกรักชาติไทยและหวงแหนผืนแผ่นดินที่ตนอาศัยอยู่ และใน ความรู้สึกของคนไทยยังมีคติดกับชาวเขา จึงทำให้ชาวเขาไม่สามารถผสมผสานชาติพันธุ์กับคน ไทยได้ ฉะนั้นชาวเขาจึงธำรงเอกลักษณ์ของตนไว้ได้

จากการศึกษาชีวิต จาริต ประเพณีที่บ่งชี้ถึงการธำรงเอกลักษณ์ของชาวเผ่ากะเหรี่ยง จันทบูรณ์ สุทธิ (2539: 8 - 9) ได้ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้กะเหรี่ยงสามารถรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ได้ด้วยสาเหตุจากคติความเชื่อจาริตประเพณีที่เชื่อมโยงกระบวนการปรับปรุงเพื่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างมนุษย์กับป่าในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อที่จะทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ตัวอย่างเช่น คนปกากะญอเมื่อคลอดบุตรจะมีพิธีอย่างหนึ่งที่ดิงามถือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา โดยการนำสายสะดือของเด็กแรกเกิดใส่กระบอกไม้ไผ่แล้วนำไปผูกกับต้นไม้ใหญ่ที่มีลูกมีผลมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กเข้าสายสะดือมีการเจริญเติบโตเร็ว มีความแข็งแรง แข็งแกร่งเท่ากับต้นไม้ ต้นไม้ต้นใดที่มีสายสะดือทารกผูกติดอยู่จะถือว่าเป็นชีวิตของเด็ก ชุมชนนั้นจะต้องปกป้องรักษาต้นไม้และห้ามตัดเด็ดขาด ป่าที่ผูกสายสะดือเด็กนั้นจะห้ามไม่ให้ผู้ใดเข้าไปตัดต้นไม้ในบริเวณนั้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันมีพ่อแม่ชาวปกากะญอหลายคนที่ไม่ไปคลอดบุตรที่โรงพยาบาล หลายคนก็ยังขอสายสะดือของลูกมาส่วนหนึ่งเพื่อนำมาฝากขวัญไว้กับต้นไม้ป่าที่ชุมชนของตนอยู่

ในการศึกษาเรื่องศักยภาพในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ของชาวกะเหรี่ยง ของ ชูพินิจ เกษมณี (2539: 4) ได้พบว่าการปรับตัวในด้านระบบความคิดและการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ของชาวกะเหรี่ยงได้ถูกดำรงไว้ภายใต้กฎหมายและระเบียบที่กำหนด โดยความเชื่อมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวน้อยมาก หรือแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงเลย ทั้งนี้ เพราะชาวกะเหรี่ยงตระหนักว่าแท้จริงแล้วอำนาจในการดูแล และจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่ของตนขึ้นอยู่กับพื้นฐานของความเชื่อและจาริตประเพณีที่ตนปฏิบัติต่อกันมา

2.2 วัฒนธรรมชุมชนและความเป็นชุมชน

2.2.1 วัฒนธรรมชุมชน

วิถีปฏิบัติในการดำรงชีวิต อาจจะเป็นแบบแผนในการใช้ทรัพยากร แบบแผนในการปรับตัวเข้ากับสิ่งเปลี่ยนแปลงที่คุกคามเข้ามาจากภายนอก เป็นกฎเกณฑ์ที่กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ในสังคมและระบบความเชื่อหรือค่านิยม ดังนั้น การศึกษาวัฒนธรรมชุมชนเพื่อเข้าใจแบบแผนและระบบคุณค่าหรือระบบคิดที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทำความเข้าใจในกฎเกณฑ์การดำรงชีวิต และปรากฏการณ์รอบด้านที่มีลักษณะเชื่อมโยง โดยเงื่อนไขแวดล้อมที่เป็นบริบท จึงจะทำให้เข้าใจถึงความหมายที่อยู่เบื้องหลังหรือระบบคุณค่าที่อยู่เบื้องหลังวิถีปฏิบัติต่างๆ และภายใต้ระบบนิเวศน์แห่งเดียวกันความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ มีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนำไปสู่ความขัดแย้ง นำไปสู่การจัดการทรัพยากรหรือนำไปสู่การปรับตัวเอง หรือแม้แต่การ

เปลี่ยนเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง คือ กรอบความคิดทางวัฒนธรรมชุมชน (ชยันต์
วรรณนะภูติ, 2533: 9, 21)

Seri Phongphit (1986 อ้างในชูพินิจ เกษมณี, 2538: 173) อธิบายความคิดวัฒนธรรม
ชุมชนว่า ในบริบททางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองของชุมชนที่เป็นอิสระจาก
การครอบงำของรัฐมีทิศทางเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง และมีวัฒนธรรมที่เน้นคุณค่าของ
การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเชื่อว่าลักษณะดังกล่าวเป็นคุณค่าดั้งเดิมของชุมชน

วิชิต นันทสุวรรณและจำนงค์ แรกพินิจ (2541 อ้างในประสาน ดังสิกบุตร, 2542:
12 - 14) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน และการสืบทอดของชุมชน ผ่านกระบวนการ
ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน โดยมีระบบคุณค่าเดิมของชุมชน
ที่มีพื้นฐานจากสังคม ประเพณี วัฒนธรรมความเชื่อมั่นต่างๆ นำเอาระบบคิดที่เปิดโอกาสให้
“คุณค่า” และ “มูลค่า” ของวัฒนธรรมชุมชนผสมผสานกันอย่างลงตัว สามารถทำทลายการเปลี่ยน
แปลงและปรับตัวเข้ากับสังคมปัจจุบัน โดยมีกระบวนการที่สำคัญ คือ กระบวนการพัฒนาโลก
ทางสังคมวัฒนธรรม จากทิศทางการพัฒนาประเทศในหลายทศวรรษที่ผ่านมาที่มีความเจริญก้าว
หน้าทางวัตถุแบบก้าวกระโดด โดยเฉพาะเทคโนโลยีการสื่อสารและโทรคมนาคมฉับไว และ
กว้างขวางไร้ขอบเขตของการติดต่อสื่อสารระหว่างกันของชาวชนบท ในมุมมองกลับกันความก้าวหน้านี้
ส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการแลกเปลี่ยน หรือการพึ่งพาแบบถ้อยอาศัยแบบเดิม
ของผู้คนในชุมชนถูกตัดออกจากกัน จนนำไปสู่ความล่มสลายของชุมชน การกอบกู้ชุมชนดั้งเดิม
เริ่มจากการสร้างกลไกทางวัฒนธรรมด้วยการพึ่งพาอาศัยกัน ในเชิงแลกเปลี่ยนผ่านกลไกการ
จัดการที่ชุมชนสร้างขึ้น ในรูปของกลุ่ม องค์กรชุมชนมีความหลากหลายในรูปแบบและกิจกรรม
เช่น กองทุนต่างๆ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์ เป็นต้น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน
ใกล้ชิดอีกครั้งหนึ่ง ขยายแนวร่วมเป็นเครือข่ายเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม

เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป เริ่มต้นจากการพึ่งพาอาศัยกันและการแลกเปลี่ยน สิ่งแลกเปลี่ยนที่ชุมชนเครือข่ายกระทำต่อกันมีหลากหลาย กิจกรรมเครือข่ายชาวบ้านหรือที่สำคัญคือ
ความรู้และประสบการณ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ผลผลิตต่าง ๆ และเงินทุน เครือข่ายชุมชนมีการ
ขยายแนวร่วมมีพัฒนาการของตัวเองอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นมิติใหม่ขององค์ประกอบของ
ชุมชนในการดิ้นรนต่อสู้เพื่อการพัฒนาและพึ่งพาตนเอง ที่เริ่มต้นจากจุดเล็กๆ และได้ขยายตัวออก
ไปสู่กว้าง แสดงให้เห็นถึง การแสวงหาคูณค่าของการดำรงวิถีชีวิตท่ามกลางความซับซ้อนของ
สังคมปัจจุบัน

วรรณ ไวยทยาการ (2514 อ้างใน ชูพินิจ เกษมณี, 2539: 10) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนของชาวเขา ที่ว่าชาวเขาได้อพยพย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทยพร้อมด้วยจารีต ประเพณี ซึ่งเป็นรูปแบบวัฒนธรรมเฉพาะเผ่า มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ประจำเผ่าที่สำคัญ คือ

- มีความเชื่อมั่นในอำนาจวิญญาณบรรพบุรุษ และอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติเป็นลักษณะเด่นของสถาบันทางสังคม

- มีรูปแบบการผลิตแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ เช่น การทำไร่เลื่อนลอย ตัดฟัน โคนเผา
- มีความเคารพและเชื่อฟังผู้อาวุโส เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองประจำเผ่า

วิถีชีวิตของชาวเขาในประเทศไทยดังกล่าวนี้มีลักษณะแตกต่างจากรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนไทยทั่วไป ชาวเขาจึงมีวัฒนธรรมเฉพาะของเผ่า เรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมย่อยที่แตกต่างจากวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิม เกิดจากการโยกย้ายถิ่นฐานหรือการขยายตัวจากกลุ่มเดิมที่แยกย้ายตั้งถิ่นฐานใหม่ห่างไกลการติดต่อใกล้ชิดกับกลุ่มต้นกำเนิดไปอยู่ในสภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมต่างกัน ทำให้ต้องสร้างคัดแปลงแบบแผนพฤติกรรมใหม่ให้สอดคล้องเป็นประโยชน์หรือจากการติดต่อหยาบย้อมจากวัฒนธรรมอื่นที่อยู่ใกล้เคียง และกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพอยู่กันกระจัดกระจายตามกลุ่มเชื้อชาติภาษา ย่อมมีลักษณะวัฒนธรรมที่เป็นวัฒนธรรมกลุ่มน้อยตามแบบฉบับของวิถีชีวิตชาติพันธุ์ของตนเอง

แนวทางการศึกษาของธวัช เบญจารกุล (2529) วรรณ ภัคดี (2529) และพิทักษ์ สาขาตร์ (2535) (อ้างใน พิมพ์ แสงสว่าง, 2536: 11 - 14) พบว่าชาวเขาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีโอกาสส่งสมประสพการณ์ ในการปรับตัวให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งทางในและนอกเผ่าพันธุ์ มีความตื่นตัวในเรื่องการเมืองต้องเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมืองและกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง ทำให้มีความสำนึกในความเป็นไทยและในขณะเดียวกันชาวเขาส่วนใหญ่ยังยึดถือค่านิยมตามจารีตของเผ่าอย่างมั่นคง เพราะความมีอุดมการณ์ทางเผ่าพันธุ์ที่เข้มแข็ง อุดมการณ์นี้สามารถเป็นแรงผลักดันให้สมาชิกส่วนใหญ่ยินยอมพร้อมใจ ที่จะเสียสละประเพณีปฏิบัติในวิถีทางซึ่งเป็นกรอบบรรทัดฐานของสถาบันประจำเผ่า ดังนั้น วัฒนธรรมหนึ่งๆ จึงเป็นศูนย์รวมความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานทางพฤติกรรม (Behavioral Norm) ทักษะคติและสัญลักษณ์ ซึ่งมีความหมาย (Expressive Symbols) ในการช่วยสร้างสรรค์ประเพณีหรือวิถีชีวิต (Way of Life) ที่แตกต่างสลับซับซ้อนของสังคมหนึ่งๆ โดยความหมายของวัฒนธรรมเหล่านั้นมีผลกระทบต่อวิถีการเมือง พฤติกรรม และสถาบัน

2.2.1 ความเป็นชุมชน

Robert M. Mac Iver (1989 อ้างใน กฤษณพงษ์ จุฑะกนก, 2541: 4 - 5) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า ชุมชน คือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันและสมาชิกทุกคนให้ความสนใจเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มชนนั้นร่วมกัน และนอกจากจะให้ความสนใจเฉพาะเรื่องแล้ว ยังต้องให้ความสนใจเรื่องต่างๆ ไป เพื่อที่จะผดุงรักษาไว้ซึ่งขอบเขตของการมีชีวิตประจำวันร่วมกันอย่างง่าย ๆ เช่น หมู่บ้านหนึ่ง ชนเผ่าหนึ่ง หรือกลุ่มชนขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศ เป็นต้น

ชุมชน เป็นหน่วยอิสระที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว เพราะมีวัฒนธรรมของตนเอง ที่ให้ความสำคัญกับจิตใจ เน้นคุณค่าของความร่วมมืออย่างแน่นแฟ้น และกลมกลืนบนพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ซึ่งทำให้ชุมชนค่อนข้างมีอิสระจากอิทธิพลภายนอก (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2530: 17)

ความหมายของชุมชน ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาเพื่ออธิบายพื้นฐานของบริบททางสังคม วัฒนธรรม เชื่อมโยงกับความหมายของความเป็นชุมชน ดังนี้

Kemp (1991) เสนอแนวคิดความเป็นชุมชน หมายถึง ลักษณะของเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่กว้างขวางบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีความกลมกลืนและความขัดแย้งเปลี่ยนแปลงได้ รูปแบบของชุมชนมีลักษณะดั้งเดิมหรือปรับชุมชนใหม่ตามปรากฏการณ์ทางสังคม ไม่ใช่เป็นอุดมคติและไม่ใช่เป็นเรื่องของหน่วยที่ติดกับพื้นที่อย่างตายตัว แต่ปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว หมู่บ้านจนถึง เครือข่ายที่กว้างขวาง ซึ่งอาจจะซ้อนกันอยู่ได้ขณะเดียวกันความเป็นชุมชนไม่ใช่หน่วยอิสระที่อยู่โดดเดี่ยว แต่จะดำรงอยู่ในความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกทั้งรัฐและตลาด ความเป็นชุมชนจึงเป็นเรื่องของการพึ่งพาตนเองเทียบเท่ากับการพึ่งพา รวมไปถึงเป็นเรื่องของการขัดแย้งและการปรับตัวโดยมีเงื่อนไขหลายประการที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมในการควบคุมและการจัดทรัพยากร เมื่อต้องเผชิญกับการขัดแย้งกับภายนอก

ความเป็นชุมชน หมายถึง อุดมการณ์ อำนาจ หรือสิทธิของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและรัฐ ที่ผลิตซ้ำในบริบทของวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2539: 176 - 178)

2.3 กลุ่มชนในรัฐและนโยบาย

2.3.1 กลุ่มชนในรัฐ

กลุ่มชนในรัฐแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มชนชั้นปกครองหรือผู้นำ กับกลุ่มชนชั้นถูกปกครอง ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2528: 110) ได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างของคำว่า ผู้นำ (Leader) กับคำว่า ชนชั้นนำ (Elites) ซึ่งมักจะมีการใช้คำสองคำนี้สับสน บ้างก็ใช้เสมือนว่าสองคำนี้มีความหมายอย่างเดียวกัน ที่จริงแล้วมิใช่ว่าชนชั้นนำทางการเมืองทั้งหมดจะเป็นผู้นำทางการเมืองได้และผู้นำจำนวนมากก็มีใช่ชนชั้นนำ ทั้งนี้เพราะความเป็นชนชั้นนำนั้นฝังลึกอยู่ในการจัดลำดับชั้นของตำแหน่งซึ่งบุคลากรดำรงอยู่ ในแง่นี้ชนชั้นนำจะเป็นส่วนน้อยในทางสังคมและหน้าที่ชนชั้นนำ จะดำรงอยู่ในสังคมที่ทรัพยากรต่างๆ มีการกระจายไปไม่เท่าเทียมกันโดยที่ทรัพยากรบางชนิด เช่น ทรัพยากรทางเศรษฐกิจและข่าวสารจะตกไปอยู่ในมือของกลุ่มคนจำนวนน้อยที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ ในสังคม ความเป็นชนชั้นนำนั้นถูกนิยามโดยตำแหน่งที่มีการจัดลำดับชั้นสำหรับความเป็นผู้นำถูกนิยามในเชิงสัมพัทธ์

กลุ่มชนชั้นนำตามจารีตในชุมชนชาวเขา มีระบบสืบทอดอำนาจแบบความสัมพัทธ์ทางเครือญาติ เช่น อำนาจหมอผีชาวเขาสามารถสืบทอดตำแหน่งและอำนาจให้กับลูกชายต่อไปได้ อำนาจเช่นนี้เป็นอำนาจเฉพาะกรณีอำนาจที่ได้มาโดยตำแหน่งหรือการสืบทอดจะไม่มีศักยภาพสมบูรณ์ ถ้าอำนาจนี้ไม่มีความสมดุลกับอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคมของเขานั้น อำนาจของกลุ่มชนชั้นนำตามจารีตชาวเขา จะต้องมีดุลยภาพและสอดคล้องกันและกันในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งการศึกษาเรื่องนี้จะได้พิจารณาว่ากลุ่มชนชั้นนำตามจารีตมีบทบาทอย่างไร ในการรักษาเอกลักษณ์ประจำเผ่าหรือวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวเขาไว้

Collet และ Penanros (1990, อ้างใน พิมล แสงสว่าง, 2536: 15 - 17) ได้แบ่งลักษณะสังคมที่ยังชีพด้วยเกษตรกรรมออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. Extra - active Societies สังคมรูปแบบนี้จะประกอบอาชีพการเกษตรเพื่อยังชีพน้อยกว่า 15%
2. Proto - agricultural Societies เป็นสังคมที่มีการประกอบอาชีพทางการเกษตรตั้งแต่ 15 - 65%
3. Fully - Agricultural Societies เป็นสังคมที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร มากกว่า 65% ขึ้นไป

กิจกรรมทางการเกษตรเพื่อยังชีพของสังคมดังกล่าว เป็นลักษณะสำคัญขององค์กรทางสังคมของหมู่บ้านและเป็นชุมชนที่ไม่มีสถาบันแบบรัฐ ไม่มีสถาบันทางการเมืองเป็นสังคมท้องถิ่นที่พอเลี้ยงตัวเองได้

ลักษณะทางสังคมท้องถิ่นที่พอเลี้ยงตัวเองได้นี้ ระดับครัวเรือนจะมีอำนาจมาก อำนาจของหัวหน้าครัวเรือนสามารถขยายปกคลุมถึงระดับชุมชน หรือบางสถานการณ์อำนาจในระดับครัวเรือนก็คืออำนาจในระดับชุมชน องค์การทางการเมืองขึ้นอยู่กับลักษณะวิถีธรรมชาติของมูลค่าการผลิต กิจกรรมเพื่อการยังชีพในชุมชน ความสัมพันธ์ทางโครงสร้างการเมืองกับระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ Collet และ Penanros วิเคราะห์มานี้มีประเด็นเหมือนกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของชุมชนชาวเขา

2.3.2 นโยบาย

นโยบายเป็นเสมือนอำนาจรัฐ รัฐมีสิทธิสมบูรณ์ที่จะใช้อำนาจในกระบวนการกำหนดนโยบายได้อย่างเต็มที่

อมรา พงศาพิชญ์ (อ้างใน กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2531: 105 - 106) ให้ประเด็นว่าการกำหนดนโยบายชนกลุ่มน้อย ควรจะต้องพิจารณาใน 4 ประเด็น คือ

1. ความชอบธรรมทางการเมือง ในแง่ที่ว่าชนกลุ่มใหญ่ยอมรับสภาพของชนกลุ่มน้อยมากเท่าใด
 2. ความเข้ากันได้ทางวัฒนธรรมระหว่างชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อย
 3. วัตถุประสงค์ร่วมทางการเมืองระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ว่าแตกต่างกันหรือเหมือนกันเท่าใด
 4. ลักษณะทางกายภาพของชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ ก็นับเป็นปัจจัยที่สำคัญด้วย
- ปกรณ์ ปรีชากร (2526: 64 - 65) สรุปว่า การกำหนดนโยบายของรัฐเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างกว้างขวาง ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและการบริหาร ตลอดจนการประยุกต์ทางวิชาการ เพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการสร้างแนวทางและวิเคราะห์การดำเนินนโยบายออกมาในรูปแบบที่สามารถสร้างความพึงพอใจให้เกิดขึ้นในสังคม เพื่อสร้างความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่ดีกว่า ดังนั้นจากการพิจารณาเรื่องนี้มาโดยตลอดตั้งแต่ความหมายกระบวนการตลอดจนแนวทางในการวิเคราะห์ หรือแม้แต่ข้อโต้แย้งบางประการที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับแนวทางบางอย่าง แสดงให้เห็นว่าเรื่องของนโยบายของรัฐนั้นเป็นบรรทัดฐานอันหนึ่งที่จะวัดว่าสังคมแต่ละสังคมมีการพัฒนามากน้อยเพียงใด

2.4 แนวคิดการควบคุมและการจัดการทรัพยากรชุมชน

งานศึกษาเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ป่าของชุมชนในยุคแรก ๆ นั้น ส่วนใหญ่จึงเป็นงานที่สนับสนุนให้รัฐเข้าไปควบคุมและจัดการทรัพยากรของชุมชน และเป็นข้อถกเถียงขัดแย้งทั้งในระดับแนวคิดและการปฏิบัติตามจนทุกวันนี้ โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือการทำไร่ถูกกล่าวว่าเป็นวิธีที่ทำลายป่าและทำลายดิน นั่นคือ งานของ Thiem Komkris (อ้างใน ชานนท์ คำทอง, 2537: 9 - 10) ได้แสดงถึงผลเสียของการทำไร่เลื่อนลอยที่ทำให้พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายไปประมาณ 250,000 ไร่ต่อปี เมื่อเปรียบเทียบเชิงเศรษฐศาสตร์แล้ว รัฐจะเสียรายได้ที่ป่าถูกทำลายไปประมาณ 15 ล้านบาทต่อปี จึงมีข้อเสนอไม่ควรจะให้มีการเพาะปลูกในรูปแบบนี้ในเขตป่าสงวน โดยเฉพาะบริเวณต้นน้ำลำธาร

การนำเอาแนวความคิดเชิงนิเวศน์เพียงอย่างเดียวที่ยังคลุมเครือมาเป็นข้ออ้างความถูกต้อง ถ้าหากไม่หันมามองวิถีชีวิตของคนที่ต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรในป่าอย่างสมเหตุสมผลจึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งไปได้ยาก และเพื่อที่จะให้รัฐดำเนินงานไม่คลุมเครือ ถ้าเห็นควรส่งเสริมก็ น่าจะส่งเสริม คนที่อยู่ในป่าจะได้ไม่ถูกตราบาปอยู่ตลอดเวลาว่าผิดกฎหมายเพราะกฎหมายเองก็เปิดช่องให้คือ อยู่นานก่อนประกาศเป็นป่าสงวนก็สามารถขอเอกสารสิทธิ์ได้จะได้มีความมั่นคงในการดำรงชีพ แต่ชาวบ้านไม่ไปแจ้งกรรมสิทธิ์ เพราะยุ่งยากกับการติดต่อกับระบบราชการและความไม่เข้าใจจึงไม่ยอมรับ

ในแนวคิดของผู้บริหารจะมองว่าชาวบ้านไม่มีกฎหมายในการจัดการทรัพยากรจึงมักใช้กฎหมายของรัฐเพียงอย่างเดียวเข้าจัดการ โดยไม่ยอมรับสิทธิการใช้ป่าตามกฎหมายและประเพณีของชุมชน ปัญหาคือ เกิดการขัดกันระหว่างกฎหมายกับประเพณี ขณะที่เอื้อประโยชน์ ต่อกลุ่มบุคคลที่รู้กฎหมายหรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจ ในกรณีเช่นนี้เกิดคำถามที่น่าสนใจขึ้นว่าหากชาวบ้านไม่มีกฎหมายและการจัดระเบียบการจัดการทรัพยากรแล้ว จะอยู่มาได้ทุกวันนี้ได้อย่างไร และรัฐยังมีแนวคิดในการจัดการป่าภายใต้อำนาจรัฐทั้งหมด เพื่อหวังจะรักษาป่าไว้ โดยมุ่งย้ายคนที่อยู่ในป่าออกไปมากขึ้นเป็นการจัดการแบบเดิมพยายามแบ่งพื้นที่ที่เกษตร คือกันคนออกจากป่าโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือตลอดมา (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2536: 42)

วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ (2533: 260 - 268) ได้วิจารณ์แนวทางการจัดการป่าของรัฐว่าเป็นการแก้ไขปัญหที่ปลายเหตุ และละเลยการมองเงื่อนงำที่อยู่ในชุมชน แต่กลับดึงทุนเข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดการป่ามากขึ้น เพราะรัฐเริ่มจากมีการค้นหาสาเหตุของการสูญเสียป่าไม้และหาทางแก้ไขตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยระบุว่า การสูญเสียป่าไม้เกิดจากการเพิ่มของประชากร การพึ่งพากับการเกษตรแผนโบราณ การบุกรุกทำลายป่าโดยชาวเขา และการตัดไม้ทำลายป่าโดยนายทุน แล้วจึงนำไปสู่การแก้ปัญหาใน 4 ประเด็น คือ การอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ป่าที่

บุกรุก ส่งเสริมการเกษตรแผนใหม่โดยการเพิ่มเทคโนโลยี เพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่และปรับปรุงมาตรฐานทางกฎหมาย และส่งเสริมให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามาเป็นกำลังสำคัญในการเพิ่มพื้นที่ป่า โดยมีเป้าหมายเพื่อเศรษฐกิจเป็นหลัก

ดังนั้น การใช้กฎหมายในการควบคุมและจัดการทรัพยากรของรัฐ จึงเป็นการสร้างความชอบธรรมโดยอ้างหลักการที่มีเหตุผลเพื่อคนส่วนใหญ่ แต่กลับมองข้ามศักยภาพและหลงลืมความหลากหลาย ชัยซ้อนของระบบกรรมสิทธิ์ในแบบปิดหรือสิทธิชุมชน ที่มีการจัดการตามแบบจารีตประเพณีของท้องถิ่น การไม่ยอมรับสิทธิ์ตามประเพณีหรือหลักการควบคุมและจัดการทรัพยากรของชุมชน จะทำให้เกิดภาวะวิกฤตการณ์ของการแย่งชิงทรัพยากรในเขตที่อำนาจรัฐไม่อาจเข้าไปควบคุมได้เต็มที่ เช่น เขตป่าหรือในชนบท ทำให้ทรัพย์สินแบบปิดกลายเป็นทรัพย์สินสาธารณะทรัพย์สินหน้าหมูกลายเป็นของหลวง เป็นโอกาสให้กลุ่มธุรกิจสามารถเข้าไปใช้ทรัพยากรของส่วนรวม อย่างได้เปรียบกว่าชาวบ้านที่เคยควบคุมและจัดการตามประเพณี แต่ไม่ได้รับการยอมรับให้มีสถานภาพถูกต้องตามกฎหมายจากรัฐ

แนวคิดที่สนับสนุนในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนนั้น Plant (1992) ได้เสนอแนวทางที่จะลดความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรเพื่อประโยชน์ของคนส่วนมาก ซึ่งมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรอยู่แล้วว่า น่าจะคำนึงถึงความต่างกันทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และสภาพของพื้นที่ ต้องมองลึกไปถึงบริบทต่างๆ ในชุมชน ดังนั้นกฎหมายหรือนโยบายส่วนรวมจึงไม่เป็นลักษณะที่ใช้ได้ทั่วไป และเพื่อเป็นการหาทางออกที่ดีกว่าสำหรับอนาคต คือ ทางเลือกที่จะให้ความสำคัญต่อศักยภาพของชุมชน การส่งเสริมและสนับสนุนชุมชน ในกิจกรรมระบบเกษตรแบบนิเวศน์วิทยา จะเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในลักษณะประนีประนอมผลประโยชน์ โดยการกระจายอำนาจการจัดการแบ่งปันทรัพยากรสู่ประชาชน

อำนาจหรือศักยภาพของชุมชนในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นจะแฝงอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน โดยมีพื้นฐานจากความเชื่อ ความสนใจ ต่อความสัมพันธ์ของคนกับป่า ดิน และน้ำ ตามสภาพนิเวศน์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งยังสามารถมีพัฒนาการเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสภาพแวดล้อมอีกด้วย หากคิดจากหลักการนี้ เกษตรกรในชุมชนไม่สามารถที่จะสืบทอดวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมได้ จนถึงกับต้องออกจากชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปอย่างสิ้นหวังในอนาคต (สัมจิตา กาญจนพันธุ์, 2534: 1)

สำหรับประเทศไทยนั้น มีงานศึกษาทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่แสดงให้เห็นความสามารถในการควบคุมและจัดการทรัพยากรของเกษตรกร ซึ่งเป็น อีกแนวทางการคิดหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจจากนักวิชาการและองค์กรเอกชนอยู่ในขณะนี้ ก็ งานศึกษาอย่างเจาะลึกได้ให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชน โดยการให้คุณค่ามนุษย์เป็นหลัก มองวิถีชีวิต

ของเกษตรกรในป่าอย่างองค์รวม ที่มีรากฐานจากองค์ความรู้สั่งสมกันมาเป็นวัฒนธรรมประเพณี เป็นการตกผลึกของอุดมการณ์ ซึ่งเกิดจากการต่อสู้เพื่อปรับเปลี่ยนและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และจะทำให้โลกทัศน์ของแนวคิด ไม่ยึดติดเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ที่ดิน และแหล่งน้ำ

การให้ความสนใจต่อแนวคิดดั้งเดิมจากระบบความเชื่อทางศาสนาและกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ทรัพยากรเคยเป็นของชุมชนควบคุมและดูแลโดยผู้นำทางศาสนาและผู้อาวุโสผ่านทางเนื้อหาของความเชื่อ พิธีกรรม และศีลธรรม ป่ามีความหมายมากกว่าด้านกายภาพ แต่มีความหมายครอบคลุมถึงอุดมการณ์ของอำนาจและศีลธรรม ที่วางอยู่บนพื้นฐานของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเกี่ยวกับพื้นที่ โดยอาศัยกฎเกณฑ์ 2 ประการ คือ กฎเกณฑ์ตามประเพณี ที่สืบทอดกันมานาน ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในอุดมการณ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี เช่น ป่าเป็นของผีอารักษ์ ใครจะใช้ต้องขอและบูชา และอีกประการหนึ่งคือ กฎเกณฑ์สิทธิตามธรรมชาติที่ถือว่ามนุษย์น่าจะมีสิทธิใช้แรงงานของตนหาเลี้ยงชีพเพื่อความอยู่รอดตามอัตภาพ ที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ชาวบ้านได้อาศัยกฎเกณฑ์ทั้งสองประการ ในการต่อรองกับอำนาจจากภายนอกในสถานการณ์การแย่งชิงกันใช้ทรัพยากรป่าไม้ ที่ดิน และแหล่งน้ำ เพราะเป็นหลักการสำคัญ ที่จะช่วยให้พวกเขาอ้างสิทธิเพื่อการต่อรองได้ แม้ว่าหลักการนี้บางส่วนอาจจะขัดแย้งกับกฎหมายอยู่บ้างก็ตาม (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2539: 265 - 272)

การศึกษาที่จะสะท้อนให้เห็นรูปแบบความสัมพันธ์ และความสามารถในการปรับตัวระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีมานานและยังคงอยู่ในปัจจุบัน คือ การจัดการทรัพยากรของชุมชนในเชิงนิเวศน์ชุมชนได้จัดการมาช้านาน คือ งานของ อุไรวรรณ ตันกิมยง เกี่ยวกับองค์กรสังคมในระบบชลประทานเหมืองฝาย เป็นการจักระบบองค์กรเหมืองฝายที่มีประสิทธิภาพของชาวภาคเหนือมิใช่เป็นเพียงหน้าที่ทางชลประทานอย่างเดียว แต่เป็นการจัดองค์กรของชุมชนที่มีศักยภาพทางโครงสร้างของสังคมชาวเขา ทั้งความเชื่อ ศาสนาและกฎเกณฑ์ของท้องถิ่นต่อการสืบทอดวิถีชีวิตของชุมชนตลอดมา ด้วยการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปอย่างเหมาะสม ทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่า พัฒนาการของอุดมการณ์ของชุมชนไปสู่หลักการพื้นฐานนั้นคือ หลักการจัดสรรปันส่วนผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม รวมทั้งกลไกในการร่วมมือกันระหว่างชาวเขาคือการระดมทรัพยากรของชุมชน โดยมองผ่านการจัดการและควบคุมทรัพยากรน้ำในรูปแบบเหมืองฝายที่สัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรเป็นอย่างยิ่ง (อุไรวรรณ ตันกิมยง, 2537: 158 - 187)

ในความเป็นจริงแล้ว เกษตรกรในป่าเองก็มีการปรับตัวและลงความสามารถอยู่กับป่ามาโดยตลอด จากการศึกษาของ Kunstadter (1978: 86 - 87) พบว่า ที่จริงแล้วชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและลัวะนั้น มีวิถีชีวิตทำไร่แบบปล่อยดินไว้พักตัวและจึงกลับมาทำใหม่ มีการจัดการของวงจร

ยาวพอที่จะทำให้วัฏจักรของสิ่งปกคลุมพื้นที่ป่า แต่สังคมชาวเขาในช่วงของการแพร่ขยายของระบบการผลิตเพื่อการค้า และการจัดการที่ดินโดยรัฐ ได้ทำให้เกิดข้อจำกัดในการเข้ามาถือครองที่ดินลำบาก เป็นผลให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมในลักษณะหมุนเวียนทำได้อำบากได้ผลผลิตไม่พอต่อการยังชีพ แต่ชาวเขาก็หาทางออกโดยการปรับปรุงดินให้เป็นนาดำและนาขั้นบันไดและสร้างระบบเหมืองฝายมาใช้แทน

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2531) พบว่า พื้นที่ไร่ก็เป็นวิถีการผลิตที่ถาวรของเกษตรกรในป่ามาตลอด คือ นอกจากปลูกข้าวแล้วยังใช้ปลูกพืชผักต่าง ๆ จากประสบการณ์ที่สั่งสมมานานของเกษตรกร ทำให้ไร่หมุนเวียนรักษาระดับของการผลิต และในขณะเดียวกันก็เป็นการใช้ที่ดินในนาพื้นที่ราบไม่มาก เพราะใช้ปลูกข้าวในช่วงเวลาหนึ่ง และไร่สามารถใช้ประโยชน์ได้เกือบตลอดปี

จากตัวอย่างงานศึกษาที่กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นว่าแนวคิดที่ชี้ชัดถึงอำนาจของชุมชนนั้นได้เกิดขึ้นมานาน และมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง เสน่ห์ จามริก (2536: 159 - 161) ได้รวบรวมผลการศึกษาด้านการจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น และสรุปว่าคนกับสภาพแวดล้อมนั้นมีวิวัฒนาการ และมีอยู่ทั่วไปและเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ในแนวคิดและหลักการของชุมชนมานาน มีการปรับตัวทางสังคมเพื่อการบริหารและจัดการทรัพยากรของชุมชน ทั้งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรของชุมชนได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะในยุคที่ชุมชนยังเป็นชุมชนบ้านป่าในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2506 การติดต่อกับโลกภายนอกมีน้อย ชุมชนจึงพึ่งพิงตนเองเป็นหลัก รูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรจึงอิงอยู่กับระบบวัฒนธรรมและความเชื่อ ซึ่งมนุษย์มีความผูกพันกันในทางเครือญาติสูง ภายใต้รูปแบบความสัมพันธ์ในเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะระบบเครือญาติและระบบอาวุโส จะเห็นได้จากชุมชนบ้านป่าดั้งเดิมมีอายุนับ 50 - 100 ปี ขึ้นไป

แนวคิดดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การศึกษาทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยานั้น พยายามสืบค้นถึง กฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากรของชุมชนที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตโดยมองถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และธรรมชาติ เป็นพัฒนาการที่ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนที่จะควบคุมและจัดการทรัพยากรของชุมชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขหลักต่อการสร้างความต่อเนื่องของชีวิตครอบครัว กลุ่มตระกูลและชุมชน ภายใต้หลักการที่มองว่าทรัพยากรในกระบวนการผลิต ทั้งปัจจัยการผลิตและพลังการผลิต เป็นทรัพย์สินของครัวเรือน ของกลุ่มตระกูล และของชุมชนในการดำรงชีวิตตลอดมา เป็นงานที่ผู้ศึกษาให้ความสำคัญ เพราะสามารถชี้ให้เห็นมุมมองจากชุมชนได้อย่างกว้างขวางขึ้น

สรุปได้ว่า แนวความคิดนี้จะชี้ให้เห็นศักยภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ซึ่งหมายถึงภูมิปัญญาที่แสดงให้เห็นในการบังคับใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ของการควบคุมและจัดการ ทรัพยากรของชุมชน ผ่าน *ความสัมพันธ์ทางการผลิต*¹ ที่มีความสามารถในการปรับตัวต่อการ เปลี่ยนแปลงกับสภาพแวดล้อมและทางสังคมที่เกิดขึ้น รวมถึงการปรับตัวต่อการแก้ปัญหาความ ขัดแย้งอย่างต่อเนื่อง กับความสามารถที่จะพัฒนาการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณภาพกับระบบนิเวศน์ และสร้างความต่อเนื่องเป็นธรรมในสังคม นอกจากนี้ยังจะแสดงออกได้ในการต่อสู้เพื่อปกป้อง ทรัพยากรให้พ้นจากอำนาจภายนอกและการต่อรองกับรัฐ เพื่อให้ยอมรับสถานภาพขององค์กรชุมชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรแนวคิดเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานในการประเมินศักยภาพขององค์กรชุมชน ในระดับหนึ่ง

¹ ความสัมพันธ์ทางการผลิต (The Relation of Production) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อ มนุษย์ เพื่อบรรลุถึงหน้าที่ 3 ประการ คือ

1. ทำหน้าที่กำหนดรูปแบบทางสังคม (Social form) ในการเข้าถึงทรัพยากรและการควบคุม ปัจจัยการผลิต อาทิ กฎหมายการถือครองที่ดิน กฎระเบียบในการควบคุมแรงงาน เป็นต้น

2. ทำหน้าที่แจกจ่ายพลังแรงงานของสมาชิกภายในสังคม เข้าสู่กระบวนการแรงงานที่แตกต่าง กัน ตลอดจนการจัดระเบียบกระบวนการแรงงานเหล่านั้น อาทิ เพศหญิงเก็บของป่า เพศชายล่าสัตว์ในสังคม ปฐมภูมิ

3. ทำหน้าที่กำหนดรูปแบบดั้งเดิมของการหมุนเวียน และการกระจายผลผลิต และแรงงานปัจเจก ชนและแรงงานกลุ่ม อาทิ การเสียส่วนภาษี การเกณฑ์แรงงาน เป็นต้น (สมศักดิ์ สามีคศิริธรรม, 2529: 11)